



سازمان حفظ نباتات

معاونت کنترل آفات

دفتر پیش آگاهی

دستورالعمل اجرایی

محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع



دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارتزا

ولی الله رضایی

فروردین ماه ۱۴۰۱

دستورالعمل شماره: ۴۰۱۰۱۱۴۹

بخش اول: مقدمه

نگهداری زنبورهای عسل به صورت تجاری فواید زیادی برای زنبورداران دارد. تولیدات متنوع و همچنین گرده-افشانی محصولات زراعی و باغی از مزایای نگهداری و پرورش زنبور عسل است. در حالی که زنبور عسل از نظر اقتصادی مهم ترین گردهافشان است، سایر زنبورهای گردهافشان نیز در تولید محصولات کشاورزی مهم هستند اما این گردهافشانها در برابر آفت کشها بسیار حساس هستند، هر چند تاثیر سموم شیمیایی به طور گسترده مورد مطالعه قرار نگرفته است. هنگام استفاده از حشره کشهایی با سمیت باقیمانده طولانی مدت (بقایایی که انتظار می رود حداقل ۲۵ درصد مرگ و میر را ۸ ساعت یا بیشتر پس از استفاده ایجاد کنند)، ضروری است که کارگران و شرکت های سمپاشی و کشاورزان وضعیت در معرض قرار گرفتن زنبورهای عسل و سایر گردهافشانها را مدیریت و از سمپاشی گیاهان گلدار (زراعی، باغی و علف های هرز) اجتناب کنند.

مسمومیت زنبور عسل با حشره کش های بسیار سمی با سمیت باقیمانده برای بیش از ۸ ساعت مهمترین حوادثی است که مکرراً در دنیا دیده می شود. مسمومیت زنبوران عسل در دنیا بیشتر ناشی از سموم زیر است:

- سموم فسفره آلی (مانند آسفیت، آزینفوس متیل، کلرپیریفوس، دیازینون، دیمتوات، مالاتیون و متامیدوفوس)
- سموم کارباماته (مانند کارباریل)
- سموم نئونیکوتینوئیدها (مانند کلوتیانیدین، ایمیدا کلوپرید و تیمتوکسام)
- پیرتروئیدها (مانند دلتامترین و لامبدا سیهالوترین).

مسمومیت زنبور عسل معمولاً زمانی اتفاق می افتد که:

- زنبورهای کارگر مزرعه در جستجوی غذا هستند از حشره کشها استفاده می شود.
- از حشره کشها برای محصولات گلدار استفاده می شود که توسط زنبوران گردهافشانی می شوند.
- از حشره کشها برای سمپاشی علف های هرز گلدار حاشیه مزارع استفاده می شود.
- حشره کشها از مزارع مجاور گیاهان گلدار به روی آن گیاهان ریزش می کنند.
- زنبورها، گرده ها (مانند ذرت)، شهد (مانند پنبه یا نعنای) یا سایر مواد را از محصولات سمپاشی شده که نیازی به گردهافشانی زنبور عسل ندارند جمع آوری می کنند.
- زنبورها شهد آلوده به حشره کش را از گیاهان سمپاشی شده با آفت کش های سیستمیک جمع آوری می کنند.
- زنبورها آب آلوده به حشره کش را می نوشند یا برای کندو می برند.

مسمومیت با آفت کشها همیشه واضح نیست و ممکن است با عوامل دیگر اشتباه گرفته شود:

- اثرات تأخیری و مزمن، مانند رشد ضعیف لاروها به سختی به مواد شیمیایی مخصوص کشاورزی مربوط می شود اما زمانی که گرده، شهد یا شان موم ذخیره شده با آفت کشها آلوده شود، امکان پذیر است. کلنی های به شدت ضعیف یا بدون ملکه ممکن است در زمستان زنده نمانند.
- گیاهان سمی مانند شاه بلوط اسبی کالیفرنایی (*Aesculus californica*)، *Toxicoscordion venenosum*، خربق کاذب سبز (*Veratrum viride*) و نوعی گون (*Astragalus lentiginosus*) می توانند به کلنی های زنبور عسل

آسیب بزنند و گهگاه آنها را از بین ببرند. بیماری های ویروسی، گرسنگی، سرمازدگی در زمستان می توانند علائمی ایجاد کنند که ممکن است با مسمومیت زنبور عسل اشتباه گرفته شود.

علائم و نشانه های مسمومیت زنبور عسل

- مرگ بیش از حد زنبورها جلوی کندوها
- افزایش حالت دفاعی (بیشتر حشره کش ها)
- عدم وجود زنبوران کارگر مزرعه روی محصولات گلدار (بیشتر حشره کش ها)
- گیجی، فلج و حرکات غیرطبیعی شامل تکان دادن شکم، لرزیدن سریع، به پشت افتادن (فسفره های آلی، کلره های آلی و نئونیکوتینوئیدها)
- گیجی کارگران مزرعه و کاهش راندمان جستجوگری آنها (نئونیکوتینوئیدها)
- وجود زنبورهای بی حرکت و بی حال که قادر به ترک گل ها نیستند (حشره کش های متعدد)
- استفراغ محتویات معده (فسفره های آلی و پیرتروئیدها)
- اجرای رقص های غیرعادی، دعوا یا گیجی در ورودی کندوها (فسفره های آلی)
- ظاهر شدن حالت خزیدن (زنبورها قادر به پرواز نیستند). زنبورها به آرامی حرکت می کنند انگار که سرمازده شده اند (کارباریل).
- لاروهای مرده، مرگ کارگران تازه ظاهر شده، رفتار غیر طبیعی ملکه مانند تخمگذاری با الگوی ضعیف (کارباریل)
- کندوهای بدون ملکه (اسفیت، کارباریل، مالاتیون، متامیدوفوس)

جدول ۱: گروه های سموم بکار رفته و اعلام خطر برای زنبورداران

اعلام احتیاط در صورت وجود علائم سمیت باقیمانده طولانی مدت	اعلام احتیاط در صورت وجود علائم سمیت باقیمانده طولانی مدت	گروه آفت کش
این ترکیب برای زنبورهایی که در معرض سمپاشی مستقیم روی محصولات یا علف های هرز در حال گلدهی قرار می گیرند بسیار سمی است. این محصول را استفاده نکنید و اجازه ندهید سم از سایر مزارع و باغات روی محصولات یا علف های هرز مورد تغذیه زنبوران منتقل شود.	این ترکیب برای زنبورهایی که در معرض سمپاشی مستقیم یا بقایای گیاهان و علف های هرز در حال گلدهی هستند بسیار سمی است. اگر زنبورها در حال تغذیه و پرواز در مزارع یونجه هستند از این ترکیبات استفاده نکنید.	۱: ترکیب بکار رفته شامل مواد موثره ای با LD ₅₀ حد ۲ میکروگرم یا کمتر برای زنبور است

این ترکیب برای زنبورهایی که در معرض سمپاشی مستقیم یا بقایای گیاهان و علف-های هرز در حال گلدهی هستند سمی است. اگر زنبورها در حال تغذیه و پرواز در مزارع یونجه هستند از این ترکیبات استفاده نکنید.	این ترکیب برای زنبورهایی که در معرض سمپاشی مستقیم قرار می‌گیرند سمی است. این محصول را مادامی که محصول مورد تغذیه زنبوران است، استفاده نکنید.	۲: ترکیب بکار رفته شامل مواد موثره ای با LD ₅₀ حد بیش از ۲ ولی کمتر از ۱۱ میکروگرم برای زنبور است
نیازی به اعلام خطر نمی‌باشد	نیازی به اعلام خطر نمی‌باشد	۳: سایر سموم

برخی از مواد موثره آفت‌کش‌ها ممکن است زمانی که با هم مخلوط شوند برای زنبورها سمی تر شوند. به عنوان مثال، قارچ کش پروپیکونازول ممکن است سمیت لامبدا سایی‌ها را برای زنبورها افزایش دهد. تاثیر اکثر سورفکتانت‌ها و ادجوانت‌ها روی زنبورها بررسی نشده و همچنین ترکیبی از محصولاتی که ممکن است قبل از استفاده در سمپاش‌ها مخلوط شوند، نیز نیاز به بررسی دارد. اکثر مقادیر سمیت باقیمانده (Residual Toxicity=RT) و سمیت باقیمانده طولانی مدت (Extended Residual Toxicity =ERT) که مدت زمان سمی ماندن آفت‌کش‌ها برای زنبورها را توصیف می‌کنند مربوط به سموم دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ هستند. محصولات و فرمولاسیون‌های فعلی ممکن است دارای باقیمانده سمی قابل توجهی متفاوت از موارد ذکر شده باشند. باقیمانده سمی محصولات با ماده فعال یکسان، اما فرمول متفاوت، نیز ممکن است متفاوت باشد.

بهبودی زنبور عسل پس از مسمومیت با آفت‌کش‌ها

اگر یک کلنی زنبور عسل جمعیت زیادی از کارگران مزرعه خود را از دست داده باشد، اما دارای لاروهای کافی و ذخایر کافی از گرده و عسل غیر آلوده باشد، ممکن است بدون هیچ مداخله‌ای بهبود یابد. در این صورت زنبورها را بایستی به یک منطقه غیر آلوده منتقل نمود. اگر کارگران مزرعه اندک هستند آنها را با شربت شکر و جایگزین گرده تغذیه کنید و برای کمک به بهبودی، آب تمیز تهیه کنید. آنها را از گرما و سرمای شدید محافظت کنید و در صورت نیاز کلنی‌های ضعیف را با هم ترکیب کنید. اگر آفت‌کش در ذخیره گرده یا شهد به صورت انباشته شده باشد، مرگ لاروها و کارگران ممکن است ادامه پیدا کند تا کلنی از بین برود. بسیاری از آفت‌کش‌ها به آسانی به موم زنبور عسل منتقل می‌شوند و ممکن است نیاز به جایگزینی شان با شان‌های جدید باشد و یا کندو را تعویض کنید. تعویض شان‌های مخصوص لاروها در یک برنامه منظم (معمولاً ۳ تا ۵ سال) ممکن است از تجمع آفت‌کش‌ها تا سطوح مضر در موم شان لاروها جلوگیری کند.

کلنی‌ها را توسط شربت شکر یک به یک (یا رقیق‌تر) تغذیه کنید. با توجه به اینکه استرس ناشی از سمپاشی می‌تواند موجب بروز بیماری نوزما شود، بهتر است به شربت شکر با نسبت ۱-۲ درصد سرکه سیب هم اضافه شود.

راه های کاهش مسمومیت زنبور عسل

همکاری زنبورداران و کشاورز

همکاری زنبورداران و مزرعه داران و باغداران موثرترین راه برای کاهش مسمومیت زنبور عسل است. علت اصلی اغلب مسمومیت های زنبور عسل، فقدان اطلاعات یا آگاهی است. اکثر برنامه های کنترل آفات را می توان به گونه ای تغییر داد که مسمومیت کمی برای زنبور عسل اتفاق بیفتد بدون اینکه هزینه یا مزاحمتی برای مزرعه داران و باغداران نیز ایجاد شود. زنبورداران و کشاورزان می توانند قراردایی با هم داشته باشند:

- هماهنگی زمان کشت با تاریخ ورود و خروج کندوهای عسل
- مسئولیت زنبوردار در تهیه کلنی های قوی و موثر برای گرده افشانی محصولات
- مسئولیت کشاورز برای محافظت از زنبورها در برابر مسمومیت
- توافق در مورد اینکه چه کسی مسئول تامین آب و خوراک تکمیلی برای زنبوران است
- استفاده از روش های مدیریت آفات در سیستم کشت قبل از استقرار کندوها
- تعیین آفت کش هایی که باید در زمانی که کندوها وجود دارند در یک محصول استفاده شود
- منطقه حائل در نظر گرفته شده بین مناطق سمپاشی و کندوها
- اطلاع رسانی به کشاورزان همجوار از محل استقرار کندوها
- استفاده احتمالی از آفت کش ها در محصولات مجاور
- تعیین محل مناسب برای استقرار کندوهای زنبور عسل

نکات مورد توجه در عملیات سمپاشی برای حفاظت از زنبورهای عسل

- محل کندوها را شناسایی کنید و منطقه حائل مناسب بین مناطق سمپاشی و زیستگاه زنبور عسل را مراعات کنید.
- در صورت امکان حشره کش هایی را انتخاب کنید که کمترین میزان سمیت را برای زنبورها داشته باشند.
- از حشره کش هایی با باقیمانده سمی طولانی مدت برای زنبورها روی گیاهان در حال گلدهی استفاده نکنید. در صورت پیش بینی دمای غیرعادی پایین یا وجود شبنم از حشره کش استفاده نکنید. باقیمانده های ترکیبات آفت-کش معمولاً در این شرایط حداقل دو برابر بیشتر برای زنبورها سمی باقی می ماند.
- از آفت کش هایی با سمیت دارای باقیمانده، در صورت عدم حضور یا غیرفعال بودن زنبورها استفاده کنید. زنبورها عموماً در ساعات روشنایی روز به جستجو می پردازند و ممکن است در ساعات خاصی از روز از برخی محصولات تغذیه و بازدید کنند. در زمانی که دمای هوا به صورت غیرعادی بالا است این امر زنبورها را تشویق می کند تا زودتر از حد معمول شروع به جستجو کنند یا دیرتر از حد معمول جستجو را خاتمه دهند، زمان مصرف را متناسب با این رفتار تنظیم کنید.
- در صورت امکان، از مخلوط کردن حشره کش ها و قارچ کش ها در سمپاش خودداری کنید، زیرا مخلوط های خاص ممکن است اثرات سمی فزاینده ای روی زنبورها ایجاد کنند و بیشتر ترکیبات از این نظر بررسی نشده اند.
- به طور کلی پوشاندن کندوها در طول سمپاشی برای زنبورداران غیر عملی است.

- انتخاب یک ترکیب سمی با باقیمانده سمی کوتاه مدت امکان پذیرتر از درخواست از زنبوردار برای جابجایی کندوها است.
- به زنبورداران اطلاع دهید که کجا، چه زمانی و چه نوع سمی را می خواهید استفاده کنید.
- ریزش و بادبردگی سم را به حداقل برسانید. بررسی کنید که باد سم را در جهت کندوها، علف های هرز گلدار یا مزارع مجاور حمل نمی کند. سمپاش و نازلی را انتخاب کنید که کمترین احتمال بادبردگی و ریزش را داشته باشد و قطرات کمتر از ۱۵۰ میکرون را کاهش دهد زیرا این قطرات تا فاصله ای دورتر پرتاب و برده می شوند.
- در انتهای مزارع و نزدیک منابع آب (حوض ها، گودال های آبیاری یا لوله های آبیاری نشتی) سمپاش را خاموش کنید.
- ریزش و بادبردگی سم در سمپاشی زمینی نسبت به سمپاشی هوایی کمتر رخ می دهد. در صورت استفاده از سمپاشی هوایی، سمپاش را در نزدیکی کندوها، مزارع گلدار یا منابع آب خاموش کنید.
- احتیاط کنید و از سمپاشی هر گونه آفت کش در نزدیکی کلنی های زنبور عسل و روی گیاهان گلدار خودداری کنید حتی اگر روی برچسب سم احتیاط زنبور عسل نوشته شده باشد یا نباشد.
- تا حد امکان کم خطرترین فرمولاسیون حشره کش را انتخاب کنید (جدول ۳).

جدول ۲- بقایای سمی و زمان کاربرد سموم

زمان کاربرد	سمیت بقا (Residual Toxicity (RT))
زمانی که کندوها در منطقه هستند استفاده نشوند. از صاحبین کندوها برای انتقال کندو تقاضا کنید (در صورت امکان). زمان کافی بین سمپاشی و ورود کندوها در نظر بگیرید.	بیش از ۸ ساعت (extended residual toxicity (ERT))
سمپاشی در اواخر وقت و نزدیک شب (پس از ورود زنبوران به کندو) تا نیمه شب	بقایای سمی ۴ تا ۸ ساعت
سمپاشی در اواخر وقت و نزدیک شب (پس از ورود زنبوران به کندو) تا روشن شدن هوا	بقایای سمی کمتر از ۴ ساعت
سمپاشی در اواخر وقت و نزدیک شب (پس از ورود زنبوران به کندو) تا اوایل صبح قبل از خروج زنبوران از کندو بسته به شرایط آب و هوایی و رفتار جستجوگری زنبور روی محصولات مختلف	بدون بقایای سمی

جدول ۳- فرمولاسیون‌های سموم شیمیایی

احتیاط‌های خاص	در معرض بودن برای زنبور	فرمولاسیون آفت کش
از سمپاشی در شرایطی که احتمال بادبردگی و ریزش هست خودداری کنید	ذراتی هم اندازه گرده که به موهای زنبور عسل می چسبند و ممکن است به کندو برده شده و برای تغذیه لاروها استفاده شوند	گردها، میکروکپسول‌ها، پودرهای و تابل، قابل انتشار
فرمولاسیون‌های مایع بسیار کم (Ultralow volume) نسبت به سایر امولسیون‌ها ممکن است خطرناکتر باشند	سمپاشی مستقیم و باقیمانده	مایع قابل امولسیون شونده
فرمولاسیون‌های مایع بسیار کم (Ultralow volume) نسبت به سایر امولسیون‌ها ممکن است خطرناکتر باشند. ریزش قطرات ممکن است برای زنبور جلب کننده باشد	سمپاشی مستقیم و باقیمانده	محلول، پودرهای قابل حل
ممکن است طی کاشت به روی محصولات یا علف‌های هرز در حال گلدهی یا زیستگاه مجاور منتقل شود.	مستقیماً روی بذر استفاده می‌شوند و زنبور در معرض قرار نمی‌گیرد	پوشش بذر
از بکارگیری نزدیک کندوها پرهیز شود	مورد مصرف در خاک و زنبور در معرض آن قرار نمی‌گیرد	گرانول‌ها
آیا غلظت مزرعه ای این سموم به اندازه کافی بالا است یا خیر. تأثیر نامطلوب این سموم روی زنبور عسل جای بررسی دارد.	برخی از این سموم به شهد و گرده منتقل می‌شوند و ممکن است توسط زنبور خورده شوند	سموم سیستمیک (مورد مصرف در خاک، تزریق و یا سموم بکار رفته روی شاخ و برگ که توسط گیاه جذب می‌شوند)

وظایف کشاورزان برای محافظت از زنبورهای عسل

- هنگام سمپاشی زنبورستان‌ها را مطلع نمایید و مناطق حائل در نظر بگیرید.
- به زنبوردار در مورد سمپاشی‌های انجام شده قبل از ورود زنبورها اطلاع‌رسانی نمایید و همچنین چه نوع سمی در آینده استفاده خواهد شد.
- قبل از استفاده از حشره‌کش‌هایی که خطر طولانی مدت برای زنبورها دارند، علف‌های هرز در حال گلدهی مانند قاصدک را در باغات و مزارع کنترل کنید. این امر به ویژه در اوایل بهار بسیار مهم است، زمانی که زنبورها تا چندین کیلومتر پرواز می‌کنند تا گرده و شهد را حتی از چند گل قاصدک بدست آورند.

- از شرایط گرده‌افشانی محصولات خود و اینکه چه زمانی این محصولات برای زنبورها جذاب هستند، آگاه باشید. عملیات کنترل آفات خود را با در نظر گرفتن خطرات سمپاشی برای زنبور عسل برنامه ریزی کنید.
 - مدیریت تلفیقی آفات را در کنترل آفات محصولات کشاورزی اعمال نمایید. برای هر حشره ای که در مزرعه دیده می‌شود نیازی به سمپاشی نمی‌باشد. آفت کش‌ها تنها زمانی مورد استفاده قرار گیرند که سود اقتصادی آن بیشتر از هزینه آفت کش و کاربرد آن باشد. در این معادله، ارزش حشرات گرده‌افشان را برای محصول خود و ارزش کندوها برای زنبورداران را نیز در نظر بگیرید.
 - از مصرف پیشگیرانه آفت کش‌ها از جمله قارچ کش‌ها در زمان حضور زنبورها خودداری کنید.
 - مدیریت تلفیقی آفات را جایگزین استفاده بی‌جای آفت کش‌ها کنید. طرح‌های مدیریت تلفیقی آفات که به خوبی برنامه ریزی شده‌اند، اغلب نسبت به تلاش‌های لحظه آخری برای سرکوب آفات، برای گرده‌افشان‌ها و سایر حشرات مفید کمتر خطرناک هستند.
- برخی از ترکیبات از جمله ملاس چغندر قند برای زنبور عسل دور کننده است. استفاده از محلول ۲۰۰ سانتی متر مکعب ملاس چغندر قند در ۸ لیتر آب برای مدت ۱۰ ساعت دارای بیشترین اثر دور کنندگی روی زنبور عسل بوده است.

مسئولیت‌های زنبورداران برای محافظت از زنبورهای عسل

- کلنی‌های زنبورها را بدون نگهبان در نزدیکی باغ‌ها یا مزارع رها نکنید.
- ورود کلنی‌های خود را به منطقه به اطلاع مدیریت‌های جهاد کشاورزی اطلاع‌رسانی نمایید. حتی گاهی ممکن است برای مسائل بهداشتی نیاز به سمپاشی‌های محیطی باشد لذا بایستی این موارد را نیز در نظر داشت.
- به طور واضح با کشاورزان اطراف کندوهای خود در تماس باشید و محل استقرار کلنی‌های خود را اطلاع‌رسانی کنید.
- از کشاورزان در مورد سموم مورد استفاده در مزارع کسب اطلاع نمایید و نوع سم و خطر آن برای زنبوران عسل را گوشزد کنید.
- کندوها را به مزارع تحت سمپاشی با حشره کش‌هایی که برای زنبورها بسیار سمی هستند تا حداقل ۴۸ تا ۷۲ ساعت پس از مصرف برنگردانید. ۵۰ تا ۹۰ درصد مرگ و میر زنبورها در ۲۴ ساعت اول پس از سمپاشی رخ می‌دهد. برخی از حشره کش‌ها مانند کلرپیریفوس و تیمتوکسام دارای باقیمانده‌ای با خطرات طولانی تری هستند.
- زنبورستان‌ها را از محل سمپاشی‌ها ایزوله کنید و آنها را از بادبردگی و ریزش مواد شیمیایی محافظت کنید. منطقه-ای حائل برای کلنی‌های زنبور عسل در فاصله حداقل ۷ کیلومتر از محصولات تحت سمپاشی با حشره کش‌هایی که برای زنبورها بسیار سمی هستند، ایجاد کنید.
- کندوها را به جای دره‌ها در بالای بلندی‌ها قرار دهید. حشره کش‌ها به داخل دره‌ها سرازیر می‌شوند و با جریان‌های باد صبحگاهی منتقل می‌شوند. شرایط وارونگی هوا به ویژه خطرناک است.

- کنه‌کش‌هایی که برای کنترل کنه‌های پارازیت زنبوران عسل استفاده می‌شوند نیز آفت‌کش هستند. زمان مبارزه با این آفات اطراف کندوها و انبارهای مخصوص وسایل زنبورداری احتیاط کنید. کلیه مفاد برچسب سموم را رعایت کنید.
- اگر امکان جابجایی کلنی‌هایتان قبل از استفاده از آفت‌کش وجود ندارد، کلنی‌های زنبور عسل را با پوشاندن آن‌ها با پوشش‌های خیس شب قبل از سمپاشی با حشره‌کش‌های خطرناک محافظت کنید. این پوشش‌ها را تا زمانی که امکان پذیر است (بسته به سمیت باقیمانده آفت‌کش) مرطوب و در جای خود نگه دارید تا زنبورها را از خطرات اولیه محافظت کنید.
- بررسی کنید که یک منبع آب تمیز برای زنبورها در دسترس است.
- زنبورها را در زمان کمبود شهد با رژیم مصنوعی تغذیه کنید تا از جستجوی مزرعه‌ای در مسافت طولانی و روی محصولات تحت سمپاشی جلوگیری کنید.
- در مناطق مستعد خطر آفت‌کش، رفتار زنبورها را اغلب بررسی کنید تا مشکلات را هر چه سریع‌تر تشخیص دهید.

موارد غیر قابل انتظار برای سمیت آفت‌کش‌ها برای زنبورها

- سمیت آفت‌کش‌ها برای زنبورهای عسل به طور کلی توسط اثرات سموم و باقیمانده‌هایی که مستقیماً روی زنبورهای عسل بالغ تأثیر می‌گذارند، تعیین می‌شود با این حال، ماهیت اجتماعی زنبورهای عسل، عادات غذایی طولانی مدت آنها و ارتباط نزدیک آنها با کشاورزی ممکن است منجر به انواع دیگری از در معرض قرار گرفتن آنها در برابر ترکیبات سمی گردد:
- آفت‌کش‌های سیستمیک از طریق شیر گیاهان جابه‌جا می‌شوند و ممکن است در گرده و شهد یافت شوند و می‌توانند توسط گرده‌افشان‌ها مصرف شوند. به ویژه در مورد نئونیکوتینوئیدها، شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد باقیمانده‌های سموم در گرده و شهد می‌توانند به غلظت بالایی برسند که برای زنبورها خطرناک باشند. مدت زمانی که ترکیبات سیستمیک برای زنبورها سمی می‌مانند ممکن است متفاوت باشد و این امر مطالعه نشده است.
 - سموم خانگی و بهداشتی بکار رفته روی گیاهان زینتی، از جمله آفت‌کش‌های سیستمیک ممکن است در بحث موارد احتیاطی برای محافظت از زنبور عسل گنجانده نشده باشند.
 - توقع نمی‌رود که ترکیبات، کمکی، افزودنی‌ها و پخش‌کننده‌های بی‌اثر بکار رفته همراه سموم شیمیایی برای زنبورها سمی باشند، اما اطلاعات علمی کمی در این مورد در دسترس است.
 - هنگامی که زنبور با گرده یا شهد همراه ترکیبات شیمیایی وارد کندو شود، عموماً معلوم نیست این ترکیبات تا چه مدت در کندو باقی می‌مانند. بسیاری از آفت‌کش‌ها در موم زنبور عسل انباشته می‌شوند و برخی مطالعات نشان می‌دهد که رفتار، رشد و طول عمر زنبور تحت تأثیر چنین آلودگی قرار می‌گیرد. کلنی‌ها ممکن است در معرض یک آفت‌کش قرار گیرند و پس از انتقال به یک سیستم کشت جدید، در معرض آفت‌کش دوم قرار گیرند. برای درک اثرات بالقوه افزایشی، هم‌افزایی، مزمن یا تاخیری ناشی از آلودگی به چند سم مختلف و انواع مواجهه، تحقیقات لازم است.

- اگرچه تصور نمی‌شود که قارچ‌کش‌ها بر زنبورهای بالغ تأثیر بگذارند اما برخی از قارچ‌کش‌ها مانند کاپتان، ایپرودیون و کلروتالونیل بر رشد لاروها تأثیر می‌گذارند یا بر میکروارگانیسم‌هایی که نان زنبور عسل (گرده گل‌ها) را تخمیر می‌کنند تأثیر می‌گذارند.
- نحوه عملکرد علف‌کش‌ها روی گیاهان تأثیر می‌گذارد و بعید است که علف‌کش‌ها در شرایط مزرعه ای باعث مسمومیت زنبورهای عسل شوند (پاراکوآت یک استثنا است).
- اعتقاد بر این است که تنظیم‌کننده‌های رشد حشرات مانند دیفلوبنزورون برای زنبورهای عسل بالغ بی‌ضرر هستند اما تحقیقات تکمیلی اثرات احتمالی آنها بر زنده ماندن تخم‌ها و رشد لاروهای را نشان می‌دهد.
- گیاهان ترانس ژنیک (محصولات Bt: محصولات اصلاح شده ژنتیکی برای ساخت پروتئین حشره‌کش) معمولاً اثرات نامطلوب کمی بر زنبورها دارند زیرا آنها برای تأثیرگذاری بر شب‌پره‌ها و سوسک‌های آفت طراحی شده‌اند.
- وقتی در یک سمپاش سموم مخلوط می‌شوند، برخی از آفت‌کش‌ها برای زنبورها سمی‌تر می‌شوند اما تحقیقات کمی در مورد این موضوع وجود دارند.

مراقبت‌های ویژه

- بعضی از آفت‌کش‌های خطرناک برای زنبورها امروزه ممنوع شده‌اند از جمله این سموم متیل پاراتیون، تتراکلوروئینفوس (رابون، گاردونا) و متامیدوفوس (مانیتور) در دنیا منسوخ شده‌اند.
- بعضی از فرمولاسیون‌های گرانول می‌توانند دارای خطر ناشی از استفاده از آنها در نزدیکی زنبورستان‌ها باشند. از سموم دارتای فشار بخار بالا در در نزدیکی کندوها به خصوص در هوای گرم استفاده نکنید.
- زنبورها به طور موقت با تماس مستقیم با ترکیبات روغنی غیر فعال می‌شوند که ممکن است تنهایی و بدون مواد سمی استفاده شوند. برخی از این ترکیبات باعث مرگ و میر زنبور می‌شوند.
- اختلاط سموم در مخزن سمپاش ممکن است اثرات هم‌افزایی علیه زنبوران ایجاد کند و در نتیجه خطرات بیشتری برای زنبورها به همراه داشته باشد.
- پوشش‌های بذر آفت‌کش ممکن است طی کاشت با ساییده شدن بذر، در هوا پخش و جابجا شوند. این سموم ممکن است برای زنبورهای کارگر مزرعه خطرناک باشند.
- در عصرهای گرم که زنبورهای عسل در بیرون کندوها جمع شده‌اند از حشره‌کش استفاده نکنید.

جدول ۴: مواد موثره برخی آفت کش ها و تاثیر آنها روی زنبور عسل

نام عمومی سموم در ایران (یا محتوی ترکیب فوق)	بدون نیاز به احتیاط (دوی پرچسب PS)	باقیمانده سمی برای زنبور عسل	باقیمانده بسیار سمی برای زنبور عسل	ماده موثره
ور تیمک، ترونگو و اگریمک گلد			✓ دارای باقیمانده سمی طولانی مدت مساوی یا کمتر از ۲۸/۳ گرم در هکتار دارای باقیمانده سمی، ۸ ساعت: دارای باقیمانده سمی	آبامکتین (آورمکتین): حشره کش کنه کش
نیم آزار، نیمارین، نیکونیم		✓ کمتر از دو ساعت دارای باقیمانده سمی		آزاد پریختین (عصاره چریش، حشره کش) تکته: باید خورده شود تا ایجاد مسمومیت کند
گوزاتیون (منوع شده)			✓ روز ۴ دارای باقیمانده سمی طولانی مدت	آزینفوس متیل (حشره کش فسفره آلی)
آذیلون، ارتیواتات، سفیر-دیفورورین، آمیستار اکسترا	✓			آزوکسی استروئین (فارچکش)
اتوک	✓ نیاز به بررسی بیشتر			اتوکسازول (تنظیم کننده رشد در حشرات و کنه ها)
موسیپلان و آکا		✓ باقیمانده ها به عنوان یک خطر بالقوه برای زنبورها		استامی پراید (حشره کش نئونیکوئینوئید)
تریسر، اسپانسر		✓ ۳ ساعت باقیمانده سمی تا ۱ روز		اسپینوساد (حشره کش)

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

		باقیمانده طولانی مدت سمی		
اسپیرومسیفن (تنظیم کننده رشد حشرات و کنه ها) تکته: دارای تاثیر بالقوه روی حشرات			✓ نیاز به بررسی بیشتر	ابرون
اسپیرو و ترمات (تنظیم کننده رشد حشرات و کنه ها) تکته: باقیمانده روی شهاد و گرده بالقوه سمی برای لاروها		✓ باقیمانده ها به عنوان یک خطر بالقوه برای زنبورها		مونو، مورانو
اسفن والریت (حشره کش پیر تروئیدی)	✓ تا یک روز دارای باقیمانده سمی			پرسانا
آسفیت (فسفره آلی)	✓ بیش از ۳ روز باقیمانده سمی طولانی مدت			تیادفیت و لانسر
آلفا سایپر مترین (حشره کش پیر تروئیدی)	✓ باقیمانده ها به عنوان یک خطر بالقوه برای زنبورها			روبی ۱۰۰، شف، تریتون، الفامین
آلومینیوم ترپس ۰-۱ تیل فسفونیت (قارچ کش سیستمیک فسفره الی)			✓	الیت - فیتو کیور، رودر
امامکتین بنزوات (حشره کش آورمکتینی)	✓ بیش از ۲۴ ساعت دارای باقیمانده طولانی مدت سمی			پلوتو، اما کلیم، امپایر، امامکت
اندوسولفان (حشره کش کلره آلی)		✓ بیش از ۵۶۶ گرم در هکتار طی ۸ ساعت دارای باقیمانده سمی،		ممنوع شده

[رضایی - فروردین ماه ۱۴۰۱]

[دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارت زا]

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

			۵۶۶ گرم در هکتار یا کمتر: ۲-۳ ساعت دارای باقیمانده سمی			
ایپرو دیون (قارچکش) تکته: احتمالاً تاثیر روی رشد لاروهای زنبور عسل				✓ نیاز به بررسی بیشتر	رورال	
ایمیدا کلپوراید (حشره کش نتونیکوتونید) تکته: احتمالاً دارای باقیمانده روی گرده و شهد گیاهان	✓ ۲۸۳ گرم در هکتار، بیش از یک روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی، ۱۱۳ گرم در هکتار، بیش از ۸ ساعت دارای باقیمانده سمی				کنفیدور، گائوچو، دیلا	
ایندو کساکارب (حشره کش) تکته: باقیمانده سمی کوتاه مدت برای زنبور عسل	✓ باقیمانده ها به عنوان یک خطر بالقوه برای زنبورها				آوانت	
<i>Bacillus subtilis</i> (قارچکش بیولوژیک) تکته: احتمال تاثیر روی گرده افشان ها				✓	Serenade ASO، روپین ۱	
<i>Bacillus thuringiensis</i> (حشره کش بیولوژیک)				✓	باکترسپین، دانیل -ام- وی -بی، بایولپ	
<i>Beauveria bassiana</i> (حشره کش بیولوژیک) تکته: توان بالقوه برای مسموم سازی زنبور عسل			✓		Naturalis L	

[رضایی - فروردین ماه ۱۴۰۱]

[دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارت زا]

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

آلود و اپرا	✓			پروپروفرین (تنظیم کننده رشد در حشرات)
فلوروماید، کنه ساید و وپروزیت		✓ باقیمانده ها به عنوان یک خطر بالقوه برای زنبورها		بی فنازیت (کنه کش)
کالیان	✓			بی کربنات پتاسیم (فارچکش)
گراماکسون	✓ نیاز به بررسی بیشتر			پارا کوآت (علف کش) تکته: ممکن است روی لاروها موثر باشد
آمبوش			✓ ۰/۵ تا دو روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی، بیش از ۵ روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی	پو مترین (حشره کش پیروتریپدی)
اومایت	✓			پروپارژیت (کنه کش) تکته: مخلوط با حشره کش ها خطرش را برای زنبور عسل بیشتر می کند
تیلت، هارپور، اینورور	✓			پروپیکونازول (فارچکش) تکته: در مخلوط با لامبدا سی هالوترین سمیت آن بیشتر می شود
پریمور		✓ کمتر از ۲ روز باقیمانده سمی		پریمیکارب (حشره کش کارباماته)

[رضایی - فروردین ماه ۱۴۰۱]

[دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارت زا]

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

				تکته: احتمال تاثیر
پروپاکسور	✓			پرواکلو استروبین (فارچکش)
اگروتین، پیرتروم، آف کلیر			✓ کمتر از ۲ ساعت دارای باقیمانده سمی	پیرتوین (حشره کش طبیعی)
آدمیرال	✓ نیاز به بررسی بیشتر			پیری پروکسی فن (تنظیم کننده رشد حشرات)
سان مایت			✓ کمتر از ۲ ساعت دارای باقیمانده سمی	پیری دابن (حشره کش / کنه کش)
چس		✓ کمتر از ۲ ساعت دارای باقیمانده سمی		پی متروزین (حشره کش و ضد تغذیه)
میمیک	✓			تکته: احتمال تاثیر
فولیکور، تپو کور، تایدتو، راکسیل، آرتمیس	✓			تپوفنوزاید (تنظیم کننده رشد حشرات)
دومارک، لوسپل، امیننت	✓ نیاز به بررسی بیشتر			تپوکونازول (فارچکش)
تریفمن	✓			تتراکونازول (فارچکش)
	✓			تریفلومیزول (فارچکش)
				تکته: می تواند تاثیر سموم

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

تئونیکو تینوئیدها را افزایش دهد					تئونیکو تینوئیدها را افزایش دهد
تیاکلوپراید (حشره کش تئونیکو تونیدی)	✓ نیاز به بررسی بیشتر				تیاکلوپراید (حشره کش تئونیکو تونیدی)
تیامتوکسام حشره کش تئونیکو تونیدی				۱۴۷-۷ روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی	تیامتوکسام حشره کش تئونیکو تونیدی
تکتته: باقیمانده روی شهود و گرده بالقوه سمی برای لاروها					تکتته: باقیمانده روی شهود و گرده بالقوه سمی برای لاروها
تیودیکارب (حشره کش کارباماته)		✓ کمتر از ۲ روز دارای باقیمانده سمی			تیودیکارب (حشره کش کارباماته)
تیوفانات متیل (فارچکش)	✓				تیوفانات متیل (فارچکش)
دایمتوات (حشره کش فسفره الی)				✓ تا ۳ روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی ۳/۵-۱ روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی	دایمتوات (حشره کش فسفره الی)
دلتامترین (حشره کش پیرتروئیدی)				✓ کمتر از چهار ساعت باقیمانده سمی	دلتامترین (حشره کش پیرتروئیدی)
دودین (فارچکش)	✓				دودین (فارچکش)
دیزینون (حشره کش فسفره الی)				✓ دو روز باقیمانده سمی طولانی مدت	دیزینون (حشره کش فسفره الی)
دیفنوکوناژول (فارچکش)					دیفنوکوناژول (فارچکش)
تکتته: تأثیر بر یادگیری زنبور	✓ نیاز به بررسی بیشتر				تکتته: تأثیر بر یادگیری زنبور

[رضایی - فروردین ماه ۱۴۰۱]

[دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارت زا]

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

دیمیلین	✓ نیاز به بررسی بیشتر			دیفلوتزورون (تنظیم کننده رشد در حشرات) تکته: تاثیر بر رشد لاروها (در شرایط آزمایشگاهی)
استارکل			✓ ۳۹ ساعت باقیمانده طولانی مدت سمی	دینوتیوران (حشره کش نئونیکوتینوئید) تکته: به صورت آزمایشگاهی تاثیر بقایای سمی روی زنبور عسل
پست اوت	✓			روغن پنبه دانه و میخک (فارچکش و کنه کش و حشره کش)
ریکورد			✓ پیش از ۲۸/۳ گرم در هکتار بیش از ۳ روز دارای باقیمانده طولانی مدت، کمتر از دو ساعت دارای باقیمانده سمی	سپرومترین (حشره کش پیروتریپیدی)
مخلوط بردو			✓	سولفات مس + آهک (فارچ کش/باکتری کش غیر الی) تکته: بی خطر برای زنبور عسل
گل گوگرد، اس یونی فلو و کومولوس، سولفولاک، تیوت جت، سولفولاک، تیوت جت، گوگرد سمیران – سولفیکس،	✓ نیاز به بررسی بیشتر			سولفور تکته: ۱/۵ روز دارای ریسک

[رضایی – فروردین ماه ۱۴۰۱]

[دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارت زا]

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

پارومی دی					
اکویشن پرو و زرین پرو	✓				سیمو کسانیل (قارچ کش)
سیر و گارد		✓	بیش از دو ساعت دارای باقیمانده سمی		سیر و مازین
تاکومی	✓	نیاز به بررسی بیشتر			فلوبن دیامید (حشره کش) تکته: احتمال تاثیر روی لارو زنبور عسل
ایمپکت	✓				فلوتریافول (قارچ کش)
سلسنت	✓				فلودیو کسونیل (قارچکش)
دانیئول				✓	فن پروپاترین (حشره کش و کنه کش پیرتروئیدی)
ارتوس	✓				فن پیروکسی میت (کنه کش)
ریجنت، آجندا، لنکل، چیلوکیل، سولیترو، ویگور پی اس				✓	کمتر از ۸ ساعت دارای باقیمانده طولانی مدت سمی، ۲۸-۷ روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی
سپیدان	✓				کانولین
کاپتان	✓	نیاز به بررسی			کاپتان (قارچکش) تکته: تاثیر روی زنبور عسل در شرایط آزمایشگاهی

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

سویین (ممنوع شده)					کار باریل تکته: سمی در صورت استفاده روی گیاهان گلدار و برای تنک گل ها
دورسبان				✓ ۶-۴ روز دارای باقیمانده طولانی مدت	کلر پریفوس (حشره کش فسفره آلی) تکته: آلوده کننده موم زنبور عسل
داکونیل	✓ نیاز به بررسی بیشتر				کلر تالونیل (فارچکش کلرونیتریل) تکته: آلوده کننده موم زنبور عسل
کانکور			✓ کمتر از ۴ ساعت دارای باقیمانده سمی، تاثیر روی زنبوران کارگر مزرعه بیش از ۲ روز		کلر فناپیر (کنه کش/حشره کش)
کلودی					کلو تاندین (حشره کش سیستمیک نتونیوتونید) تکته: گرد حاصل از کشت بدور پوشش داده شده با این سم می تواند آلودگی ایجاد کند ✓ بیش از ۵ روز باقیمانده سمی طولانی مدت

[رضایی - فروردین ماه ۱۴۰۱]

[دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارت زا]

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

آپولو	✓				کلوفنتزین (کنه کش)
کاراته زئون، ژوپیتر سی اس، هف لامبدا، جایام پلاس				✓ بیش از یک روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی، بیش از ۷ روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی (کپسوله)	لامبدا سی هالوترین (حشره کش پیرتروئیدی) تکتکه: زمانی که با پروپیکنازول مخلوط شود برپا زنبور عسل سمی تر می شود
مالاتیون				✓ به صورت ulv، بیشتر یا مساوی ۵۶۷ گرم در هکتار: ۵/۵ روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی، مالاتیون پودر و تابل، دو روز دارای باقیمانده طولانی مدت سمی، مالاتیون مایع امولسیون شونده: ۶-۲ ساعت دارای باقیمانده سمی	مالاتیون (حشره کش فسفره الی)
کاربال استار	✓				ماندی پروپامید (قارچ کش)
دیتان ام ۴۵	✓				ماتکوزب (قارچکش)
ریدومیل، رزاکسیل-داونی جی، آر متیل آر	✓				متلاکسیل (قارچکش)
متلان جی، لوماکیدین	✓				متلاهیید (طعمه: حلزون کش)
پرودی	✓				متوکسی فنوزاید (تنظیم کننده رشد در حشرات)
سوپراسید (ممنوع شده)				✓ ۱-۳ روز دارای باقیمانده طولانی	متیداتیون (حشره کش)

[رضایی - فروردین ماه ۱۴۰۱]

[دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارت زا]

دستورالعمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع

فسفره الی)	مدت سمی			
مقنوکسام (قارچکش)		✓		یونفرم
هگزای تیازوکس (تنظیم کننده رشد، کنه کش)		✓ نیاز به بررسی بیشتر		نیسورون

توجه:

۱. وجود اعداد مختلف برای دوزهای ایجاد کننده باقیمانده سمی به واسطه وجود فرمولاسیون های مختلف بوده و همچنین منابع مختلفی که بررسی کننده اعداد فوق هستند
۲. تاثیر روی سایر گرده افشان ها نیز باید مد نظر قرار گیرد.

دستور العمل اجرایی: محافظت از زنبور عسل در برابر سمپاشی باغات و مزارع



[رضایی - فروردین ماه ۱۴۰۱]

[دفتر پیش آگاهی و کنترل عوامل خسارت زا]